

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

احکام عمومی
کسب و کار

مبثتی بر

احکام تجارت از دیدگاه اسلام

قابل استفاده برای آموزش در سطوح مختلف آموزش و پرورش، دانشگاه‌ها
برای کلیه رشته‌های تحصیلی، روزگاران و کتابخانه‌های مساجد

مؤلفان:

مهدی طغیانی

(عضو هیئت علمی دانشگاه اصفهان)

امین مرادی باصیری

طراح و مشاور:

محمدتقی کاشانی‌نیا و حجت‌الاسلام دکتر اسماعیل داراب‌کلابی

(اعضای هیئت علمی دانشگاه شهید بهشتی)

نشر تالایی

احکام عمومی کسب و کار

مدیر طرح: محمدتقی کاشانی‌نیا
مسئول طرح: حجرت‌الاسلام دکتر اسماعیل داراب کلایی
نویسنده: ندی طه‌بان و امین مرادی باصیری
ویراستار: سارا بخشی
طراح جلد: علیرضا پوراکرمی
صفحه‌آرا: سارا بخشی

لیتوگرافی، چاپ، صحافی: فراز اندیش

شمارگان: ۲۰۵۰ نسخه

چاپ سوم: ۱۳۹۷

شابک: ۰-۶۹-۶۲۲۹-۶۰۰-۹۷۸

قیمت: ۱۷۰,۰۰۰ ریال

تلفن: ۶۶۴۱۵۲۳۳، ۶۶۴۸۳۰۶۶-۰۲۱

تلفن همراه: ۰۹۱۲۶۰۱۶۴۱۹

www.talae.ir

nashre.talae@gmail.com

همه حقوق چاپ و نشر کتاب «احکام عمومی کسب و کار» برای مؤسسه فرهنگی
نهج‌القرآن محفوظ است. هرگونه بهره‌برداری از این اثر به اجازه کتبی ناشر نیاز دارد.

سرشناسه	طغیانی مهدی، ۱۳۶۰
عنوان و نام پدیدآور	حکام موسی کسب و کار مبتنی بر احکام تجارت از دیدگاه اسلام (قابل استفاده در آموزش و پرورش و دانشگاه‌ها ...)/ مؤلفان مهدی طغیانی، امین مرادی باصیری.
مشخصات نشر	تهران: نشر الایر، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری	۲۴۸: ص ۱۶/۵، ۲۲، ۳ م.
شابک	۹۷-۶۰۰-۶۲۲۹-۶۹-۰
وضعیت فهرست نویسی	فیا
یادداشت	کتابنامه: ص. ۲۴۸؛ همچنین به صورت زیرنویس.
موضوع	کسب و کار (فقه)
موضوع	معاملات (فقه)
موضوع	کسب و کار -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
شناسه افزوده	مرادی باصیری، امین، ۱۳۶۸ -
رده بندی کنگره	۱۳۹۴: الف ۷/ط ۱/۱ BP
رده بندی دیویی	۲۹۷/۳۷۲:
شماره کتابشناسی ملی	۳۹۲۱۵۲۲:

فهرست

پیش‌گفتار.....

فصل اول: مالکیت.....

چیستی مالکیت ۱۶ / منشأ مالکیت اعتباری ۱۶ / مالکیت حقیقی خداوند ۱۵ / مالکیت خصوصی ۱۶ / مالکیت عمومی ۱۸ / مالکیت دولتی ۱۹

فصل دوم: بیع.....

گفتار اول: چیستی بیع و مسائل کلی آن ۲۲ / مسائل کلی بیع ۲۳ / مسئله اول: بیع، عقد است. ۲۳ / مسئله دوم: بیع، عقدی لازم است. ۲۴ / مسئله سوم: مشروط نمودن اصل بیع به چیز دیگر ۲۵ / مسئله چهارم: تصرف در صورت باطل بودن عقد بیع ۲۶ / گفتار دوم: شرایط فروشنده و خریدار (متعاقدین) ۲۷ / گفتار سوم: کالاهایی که بی‌توان خرید و فروش کرد ۲۹ / شرایط و مسائل کالای مورد معامله ۲۹ / مسئله اول: کالاهایی که کسی مالک آن نیست ۲۹ / مسئله دوم: کالاهایی که فروشنده قادر به تحویل آن به مشتری نیست ۳۰ / مسئله سوم: کالاهای وقتی بی‌توان خرید و فروش است ۳۱ / مسئله چهارم: معلوم نبودن مقدار، جنس و وصف کالا ۳۲ / گفتار چهارم: خرید و فروش‌های حرام ۳۳ / مورد اول خرید و فروش که به ستم کردن ظالم کمک کند ۳۳ / مورد دوم: خرید و فروش همراه با غش خفی ۳۴ / مورد سوم: خرید و فروش کالاهایی که منافع معمولی آن‌ها حرام است ۳۶ / مورد چهارم: احتکار طعام ضروری مردم ۳۷ / گفتار پنجم آداب خرید و فروش (مستحبات و مکروهات) ۴۱ / آداب خرید و فروش ۴۱ / مورد اول: لزوم آموختن احکام ۴۱ / مورد دوم: رعایت انصاف ۴۲ / مورد سوم: فسخ معامله شخص پشیمان ۴۴ / مورد چهارم: آراسته نکردن کالا برای جلب مشتری ۴۵ / مورد پنجم: بیان عیب کالا ۴۷ / مورد ششم: قسم نخوردن برای معامله ۴۸ / مورد هفتم: آسان‌گرفتن در خرید و فروش ۵۰ / مورد هشتم: کمتر گرفتن و بیشتر دادن ۵۲ / مورد نهم: تعریف نکردن از کالای خود و نیز بدگویی نکردن از کالای دیگران ۵۴ / مورد دهم: معامله کردن با اشخاصی که منشأ خیر هستند ۵۶ / مورد یازدهم: وارد نشدن در معامله بگری ۵۸ / گفتار ششم: پیرامون بیع صرف (خرید و فروش طلا، نقره و پول) ۶۰ / چیستی بیع صرف ۶۰ / مسائل بیع صرف ۶۱ / مسئله اول: ربا در خرید و فروش طلا و نقره ۶۱ / مسئله دوم: تحویل گرفتن طلا و نقره هنگام خرید و فروش ۶۱ / گفتار هفتم: پیرامون بیع سلف (سلم) ۶۲ / چیستی بیع سلف ۶۳ / شرایط بیع سلف ۶۴ / مسائل بیع سلف ۶۷ / مسئله اول: ناتوانی فروشنده برای تحویل کالا ۶۷ / مسئله دوم: فروش کالا قبل از سررسید تحویل ۶۷ / مسئله سوم: تعارض محل تحویل کالا ۶۸ / مسئله چهارم: مطابقت نکردن کالای تحویل داده شده با کالای خریداری شده ۶۸ / مسئله پنجم: پیرامون بیع نقد و نسیه ۶۹ / چیستی بیع نقد و نسیه ۶۹ / مسائل بیع نسیه ۷۱ / مسئله اول: خرید کالایی به صورت نسیه فروخته شده، قبل از سررسید ۷۱ / مسئله دوم: تعیین مدت در بیع نسیه ۷۱ / مسئله سوم: در تنگنا قرار دادن بدهکار ۷۲ / مسئله چهارم: افزایش بهای کالا در مقابل تعدید مهلت پرداخت بدهی ۷۳ / مسئله پنجم: کاهش بهای کالا در مقابل تعدید گرفتن آن ۷۳ / مسئله ششم: اجتناب از معامله نسیه ۷۳ / گفتار نهم: پیرامون ربای معاملی ۷۴ / شرایط تحقق ربای معاملی ۷۴ / مسائل ربای معاملی ۷۶ / مسئله اول: افرادی که بین آن‌ها ربا وجود ندارد ۷۶ / مسئله چهارم: ربای معاملی مختص کالاهای کمیّت‌پذیر ۷۸

فصل سوم: خیارات.....

مهم‌ترین موارد خیارات ۸۴ / مورد اول: خیار عیب ۸۴ / مورد دوم: خیار مجلس ۸۵ / مورد سوم: خیار حیوان ۸۶ / مسئله اول: تصرف خریدار در حیوان در مدت خیار ۸۶ / مسئله دوم: تلف شدن حیوان در مدت خیار ۸۷

مسئله سوم: معیوب شدن حیوان در مدت خیار ۸۷/ مورد چهارم: خیار تأخیر پرداخت ثمن ۸۸/ مسئله اول: کالای فروخته شده، از جمله کالاهایی باشد که کمتر از سه روز فاسد می‌شود ۸۸/ مسئله دوم: تلف شدن کالا، قبل از تحویل دادن به خریدار ۸۹/ مسئله اول: درآمد و منافع حاصل از کالای فروخته شده ۹۰/ مسئله دوم: تلف شدن کالای فروخته شده در مدت تعیین شده برای خیار شرط ۹۰/ مورد ششم: خیار غبن ۹۱/ مورد هفتم: خیار رؤیت ۹۲/ موارد ساقط شدن خیار رؤیت: ۹۲

فصل چهارم: شفعه (حق شراکت) ۹۵

چیستی حق شفعه ۹۶/ شرایط تحقق حق شفعه ۹۶/ مشاع بودن سهم انتقالی ۹۷/ انتقال سهم انتقالی از طریق بیع باشد ۹۷/ تعداد شرکاء بیش از دو نفر نباشد ۹۷/ چنانچه مشتری، مسلمان است؛ شفیع کافر نباشد ۹۸/ شفیع قادر به پرداخت بهار، به مشری داده، باشد ۹۸/ مسائل حق شفعه ۹۸/ مسئله اول: سفیه، دیوانه یا کودک بودن شفیع ۹۸/ مسئله دوم: بیض قائل شدن شفیع در گرفتن حق شفعه ۹۹/ مسئله سوم: تأخیر شفیع در اعمال حق شفعه ۹۹/ مسئله چهارم: اسقاط حق شفعه ۹۹

فصل پنجم: اجاره ۱۰۱

اقسام اجاره ۱۰۲/ شرایط اجاره کننده ۱۰۳/ شرایط مورد اجاره (عین مستأجره) ۱۰۴/ شرایط منفعت مورد اجاره ۱۰۵/ شرط اجاره برای اجرت ۱۰۸/ مسائل اجاره ۱۰۸/ مسئله اول: استفاده نکردن اجاره کننده از منفعت مورد اجاره ۱۰۹/ مسئله دوم: فسخ کلاهی، اجاره داده شده ۱۱۰/ مسئله سوم: مرگ موجر یا مستأجر ۱۱۰/ مسئله چهارم: سرقتی ۱۱۱/ مسئله پنجم: اجاره به شرط تملیک ۱۱۱/ مسئله ششم: اجاره مجدد کالای اجاره داده شده ۱۱۲/ مسئله هفتم: تلف شدن کالای اجاره داده شده ۱۱۲

فصل ششم: مضاربه ۱۱۵

مضاربه چیست؟ ۱۱۶/ شرایط صاحب سرمایه و عامل ۱۱۶/ شرایط سرمایه ۱۱۷/ شرایط سود مضاربه ۱۱۸/ شرایط عمل ۱۱۹/ فسخ مضاربه ۱۱۹/ مسائل مضاربه ۱۲۱/ مسئله اول: تأخیر در سرمایه ۱۲۱/ مسئله دوم: تخلف عامل از شروط صاحب سرمایه ۱۲۱/ مسئله سوم: مرگ عامل یا صاحب سرمایه ۱۲۱

فصل هفتم: جعاله ۱۲۲

جعاله چیست؟ ۱۲۴/ تفاوت جعاله با اجاره اشخاص ۱۲۴/ ارکان جعاله ۱۲۵/ شرایط عمل جعاله ۱۲۵/ شرایط جاعل و عامل ۱۲۶/ شرایط جُعل (اجرت و پاداش عمل) ۱۲۷/ فسخ جعاله ۱۲۷/ مسائل جعاله ۱۲۸/ مسئله اول: تعیین شخص خاصی به عنوان عامل و انجام کار توسط دیگری ۱۲۸/ مسئله دوم: مال گمشده جاعل ۱۲۸/ مسئله سوم: شخص موجود باشد. ۱۲۸

فصل هشتم: شرکت ۱۲۹

چیستی شرکت ۱۳۰/ شرکت عقدی ۱۳۲/ شرکت‌های باطل ۱۳۲/ مسائل شرکت ۱۳۴/ مسئله اول: تصرف در مال اشتراکی ۱۳۴/ مسئله دوم: همکاری چند نفر در انجام عمل معین ۱۳۴/ مسئله سوم: مزوج شدن سرمایه‌ها ۱۳۴/ مسئله چهارم: تلف شدن سرمایه ۱۳۴/ مسئله پنجم: فسخ شرکت ۱۳۵/ مسئله ششم: تعیین مدت برای شرکت ۱۳۵/ مسئله هفتم: نحوه تقسیم سود و زیان ۱۳۵

فصل نهم: ودیعه ۱۳۷

چیستی ودیعه ۱۳۸/ شرایط ودیعه‌گذار (مودع) و ودیعه‌پذیر (مستودع) ۱۳۹/ فسخ و انحلال ودیعه ۱۴۰

مسائل ودیعه ۱۴۱ / مسئله اول: وجوب حفظ امانت ۱۴۱ / مسئله دوم: انتخاب محل خاصی برای نگهداری امانت توسط ودیعه‌گذار ۱۴۲ / مسئله سوم: تلف شدن ودیعه ۱۴۲ / مسئله چهارم: به امانت گذاشتن مال دزدی ۱۴۲ / مسئله پنجم: انکار گرفتن ودیعه از طرف ودیعه‌پذیر ۱۴۳ / مسئله ششم: وظیفه ودیعه‌پذیر در مقابل خطر تلف شدن امانت ۱۴۳ / مسئله هفتم: مطالبه ودیعه توسط صاحب مال ۱۴۴

فصل دهم: عاریه ۱۴۵

چیستی عاریه ۱۴۶ / شرایط عاریه ۱۴۷ / انحلال عاریه ۱۴۸ / مسائل عاریه ۱۴۹ / مسئله اول: تلف شدن کالای عاریه‌ای ۱۴۹ / مسئله دوم: شرط ضمان بر عاریه‌گیرنده ۱۴۹ / مسئله سوم: میزان استفاده از منفعت کالای عاریه‌ای ۱۵۱ / مسئله چهارم: عاریه گرفتن مال غصبی ۱۵۱ / مسئله پنجم: مسئول نبودن عاریه‌دهنده بر خسارت‌های احتمالی وارد شده بر عاریه‌گیرنده ۱۵۲ / مسئله ششم: مخارج نگهداری مال عاریه ۱۵۲ / مسئله هفتم: اختلاف عاریه‌دهنده و عاریه‌گیرنده ۱۵۲ / مسئله هشتم: عاریه یا اجاره دادن کالای عاریه‌ای به شخص دیگر ۱۵۲

فصل یازدهم: رهن ۱۵۵

چیستی عقد رهن ۱۵۶ / شرایط رهن‌دهنده و گیرنده رهن ۱۵۷ / شرایط مال رهن داده شده ۱۵۷ / یک شرط دیگر: انحلال (فک) عقد رهن ۱۵۹ / مسائل عقد رهن ۱۵۹ / مسئله اول: تصرف گیرنده رهن در مال رهن داده شده ۱۶۰ / مسئله دوم: تصرف دهنده رهن در مال رهن داده شده ۱۶۲ / مسئله سوم: قرار دادن کالایی که به ضرر یا نفع خریدار شده است ۱۶۳ / مسئله چهارم: وثیقه گذاشتن شخص ثالث برای بدهکار ۱۶۳ / مسئله پنجم: وثیقه گذاشتن مال عاریه‌ای ۱۶۴ / مسئله ششم: زیادتی پدید آمده در مال رهن داده شده ۱۶۴ / مسئله هفتم: فروش مال رهن داده شده ۱۶۴ / مسئله هشتم: تلف شدن مال رهن داده شده ۱۶۵ / مسئله نهم: مرگ رهن‌دهنده یا گیرنده رهن ۱۶۵

فصل دوازدهم: عطایا و هبه ۱۶۷

چیستی هبه ۱۶۸ / شرایط هبه ۱۶۸ / اقسام هبه ۱۶ / هبه لازم و جایز ۱۶۹ / مسائل هبه ۱۷۱ / مسئله اول: مرگ هبه‌دهنده یا دریافت‌کننده هبه ۱۷۱ / مسئله دوم: مرگ هبه‌دار یا مال به چند نفر ۱۷۲ / مسئله سوم: شرط گذاشتن هبه‌دهنده ۱۷۲ / مسئله چهارم: معلوم نکردن هبه‌گیرنده ۱۷۲ / مسئله پنجم: زیادتی ایجاد شده در مال هبه‌دهنده ۱۷۲ / مسئله ششم: فرق گذاشتن فرد در بخشدن مال به فرزندان ۱۷۳

فصل سیزدهم: وکالت ۱۷۵

چیستی عقد وکالت ۱۷۶ / شرایط صحت وکالت ۱۷۶ / وکالت در تمام امور ۱۷۷ / مسئله تعدد وکلا ۱۷۸ / اقسام وکالت ۱۷۹ / انحلال و فسخ وکالت ۱۸۰ / مسائل وکالت ۱۸۱ / مسئله اول: انعقاد وکالت بدون سدن مالی که در اختیار وکیل گذاشته شده ۱۸۱ / مسئله دوم: تعیین اجرت وکالت ۱۸۱ / مسئله سوم: اقرار وکیل علیه موکل ۱۸۱ / مسئله چهارم: اختلاف وکیل و موکل ۱۸۲

فصل چهاردهم: ضمان ۱۸۱

چیستی عقد ضمان ۱۸۴ / شرایط صحت عقد ضمان ۱۸۵ / مسائل عقد ضمان ۱۸۶ / مسئله اول: مدت دار کردن ضمانت ۱۸۶ / مسئله دوم: فسخ عقد ضمان و تنگ‌دست بودن ضامن ۱۸۷ / مسئله سوم: بدهکار شدن ضامن و بری الذمه شدن بدهکار ۱۸۷ / مسئله چهارم: مطالبه ضامن از بدهکار ۱۸۸ / مسئله پنجم: ضمانت بدهی مورد ادعا و اثبات نشده ۱۸۸ / مسئله ششم: ضمانت بدهی ایجاد شده از طریق غیرصحيح ۱۸۹ / مسئله هفتم: ضمانت بدهی‌ای که در مقابل آن، مالی رهن گذاشته شده ۱۸۹ / مسئله هشتم: ضمانت شدن اشتراکی چند نفر برای یک بدهی ۱۹۰

فصل پانزدهم: حواله..... | ۱۹۱ |
 چپستی عقد حواله ۱۹۲ / شرایط صحت عقد حواله ۱۹۳ / انحلال و فسخ حواله ۱۹۴ / نقش پرداخت کننده حواله (مجال علیه) در عقد حواله ۱۹۵ / پول شویی ۱۹۷

فصل شانزدهم: کفالت..... | ۱۹۹ |
 عقد کفالت ۲۰۰ / شرایط صحت کفالت ۲۰۱ / انحلال و فسخ کفالت ۲۰۱ / مسائل عقد کفالت ۲۰۲ / مسئله
 اول: کراهت کفالت ۲۰۳ / مسئله دوم: درخواست مهلت کفیل برای کفالت ۲۰۳ / مسئله سوم: مطالبه کفیل از
 مکفول ۲۰۳

فصل هفدهم: صلح..... | ۲۰۵ |
 عقد صلح چیست؟ ۲۰۵ / شرایط انعقاد قرارداد صلح ۲۰۶ / انحلال عقد صلح ۲۰۷ / مسائل عقد صلح ۲۰۸ / مسئله
 اول: صلح همراه با جهر ۲۰۸ / مسئله دوم: صلح بدهی در مقابل بدهی ۲۰۸ / مسئله سوم: صلح به مقداری
 متفاوت از بدهی ۲۰۹ / مسئله چهارم: رضیه به برقراری صلح میان مؤمنین ۲۱۰

فصل هیجدهم: غصب..... | ۲۱۴ |
 چپستی غصب ۲۱۴ / مسائل غصب ۲۱۵ / مسئله اول: حکم تکلیفی و وضعی غصب ۲۱۵ / مسئله دوم: جاری
 نشدن ضمان بد در حقوق ۲۱۶ / مسئله سوم: غصب اشیاء منقوله ۲۱۷ / مسئله چهارم: شریک بودن در غصب ۲۱۷ /
 مسئله پنجم: غصب اموال عمومی ۲۱۸ / مسئله ششم: غصب موقوفات عام ۲۱۸ / مسئله هفتم: ضمان در عقد
 فاسد ۲۱۹ / مسئله هشتم: وجوب برگرداندن اموال غصب شده ۲۱۹ / مسئله نهم: پایین آمدن قیمت کالای غصب
 شده ۲۲۰ / مسئله دهم: افزایش ارزش کالای غصب شده ۲۲۱ / مسئله یازدهم: منافع مال غصب شده ۲۲۲

فصل نوزدهم: حجر..... | ۲۲۵ |
 چپستی حجر و اسباب آن ۲۲۶ / مورد اول: سفیه بودن شخص ۲۲۶ / مسئله اول: حجر در ذمه سفیه ۲۲۶ /
 مسئله دوم: تصرف دیگران در اموال سفیه ۲۲۶ / مسئله سوم: موارد صحت معامله سفیه ۲۲۷ / مسئله چهارم:
 تلف شدن کالای خریداری شده یا بهای دریافت شده توسط سفیه ۲۲۷ / مسئله پنجم: سفید بودن امانت در
 دستان سفیه ۲۲۷ / مورد دوم: به بلوغ نرسیدن شخص (صغیر) ۲۲۸ / مسئله اول: تصرف در اموال صغیر ۲۲۸ /
 مسئله دوم: تصرف دیگران در اموال صغیر ۲۲۸ / مورد سوم: دیوانه بودن شخص ۲۲۹ / مورد چهارم: مجنون
 (ورزشکسته) بودن شخص ۲۲۹ / مورد پنجم: مریضی که بیماری اش منجر به مرگش گردد ۲۳۰

فصل بیستم: دین و قرض..... | ۲۳۴ |
 گفتار اول: پیرامون دین ۲۳۴ / مسائل دین ۲۳۴ / مسئله اول: پرداخت بدهی دیگران ۲۳۴ / مسئله دوم: افزایش
 مهلت پرداخت بدهی در مقابل افزایش مقدار بدهی ۲۳۴ / مسئله سوم: حکم نزول ۲۳۷ / مسئله چهارم: امروز
 و فردا کردن پرداخت بدهی ۲۳۷ / مسئله پنجم: مهلت دادن به بدهکار تنگدست ۲۳۸ / مسئله ششم: فروش
 کالاهای ضروری زندگی جهت پرداخت بدهی ۲۳۸ / گفتار دوم: پیرامون قرض ۲۳۹ / شرایط صحت قرض ۲۴۱ /
 مسائل عقد قرض ۲۴۲ / مسئله اول: ادای قرض ۲۴۲ / مسئله دوم: عقد بودن قرض ۲۴۳ / مسئله سوم: لازم بودن
 عقد قرض ۲۴۳ / مسئله پنجم: ربای قرضی ۲۴۳

کتابنامه..... | ۲۴۵ |

سخنی با خوانندگان گرامی

مصرف صحیح نعمت‌های الهی، عبادت است و اسراف در آن‌ها حرام. مصرف، هدف تولید کالا و خدمات است و تولید عبارت از ایجاد فایده و یا فواید جدید در هر یک از مواهب و یا نعمت‌های الهی، به منظور رفع نیازهای جسمی و روحی انسان‌ها با استفاده از توانایی‌های فکری و جسمی آنان است.

زمانی تولید کالا و خدمات و همچنین نیازهای انسان محدود بود و هر تولیدکننده، مصرف‌کننده کالا و خدماتی بود که خود و یا اطرافیانش تولید و ارائه می‌کرد. توسعه و ارتقاء سطح نیروی فکری و افزایش توانایی‌های جسمی انسان، با بهره‌گیری از ابزارهایی که به تدریج در اختیار او قرار می‌گرفت، باعث شناخت بیشتر امکانات موجود در جهان از یک سو و نیازهای معقول انسان را به گونه‌ای پاسخ‌دهی به این نیازها از طریق تولید کالا و خدمات نوین از سوی دیگر گردید. هر چه نیازها افزایش و توسعه، مسائلی چون تهاتر، تعامل و... را به وجود آورد.

وجود اکثر تولیدکنندگان کالا و خدمات در نقاط محدود در شهرها و کشورهای مختلف و پراکنده و گوناگون مصرف‌کنندگان تولیدات یاد شده در سراسر دنیا، عوامل توزیع کالا و خدمات را با عسرت و دشواری مواجه کرد. چون عمده‌فروش، خرده‌فروش و واسطه، در مکان‌هایی به نام بازار در سطح مناطق، مناطق و شهرها و کشورها به وجود آورد و تهاتر و تعامل را به معاملات بزرگ و کوچک تبدیل کرد. امروزه این معاملات با به کارگیری ابزارهای مختلف مانند پول، چک، سفته، اوراق بهادار، سیستم‌های الکترونیکی، با استفاده از سازمان‌های گوناگون مانند بانک‌ها، برقراری حساب‌ها و سایر مؤسسه‌های پولی و مالی و صورت می‌پذیرند.

در عصر حاضر، به‌ویژه در کشور ایران، تولیدکنندگان همگانی شبکه توزیع (بازرگانان و واسطه‌ها) به حساب می‌آیند و همواره تولیداتشان در بخش‌های مختلف به مصرف‌کنندگان کالاهای خود تحمیل می‌کنند. در واقع، آن‌ها در هر یک از بخش‌های گوناگون در مصرف‌کنندگان کالای خود نیاز ایجاد می‌کنند و ایجاد این نیاز در مردم مستلزم صرف هزینه‌های هنگفت در ابعاد مختلف مالی و زمانی برای تولیدکنندگان کالا و خدمات است. حال اگر ترتیبی داده شود که قبلاً نیازهای واقعی مردم به کالاها و خدمات شناسایی شود و سپس اقدام به تولید آن‌ها گردد، حجم و نوع تولیدات چند برابر می‌شود و در مقابل، هزینه تبلیغات و قیمت کالاها و خدمات‌ها به حداقل می‌رسد.

با یک بررسی مقدماتی متوجه می‌شویم که با توجه به پراکندگی توزیع کنندگان کالا و خدمات (بازرگانان عمده‌فروش و خرده‌فروش) در سراسر دنیا، حضور آن‌ها در متن جامعه و آشنا بودنشان با نیازهای مردم محله یا منطقه خود، این گروه می‌توانند تولیدکنندگان کالاها و خدمات مختلف را در کار خود هدایت کنند و به آن‌ها در مورد مصرف تولیداتشان در نقاط مختلف دنیا اطمینان خاطر بدهند.

اجرای هر چه بهتر فایده‌های یاد شده از تولید تا مصرف کالاها و خدمات، آموزش‌هایی را می‌طلبد و لازم است عواملان این فعالیت‌ها، برای اجرای هر چه بهتر فرایندهای یاد شده این آموزش‌ها را دریافت کنند. این آموزش‌ها به دو گروه عمومی و تخصصی تقسیم می‌شوند.

این کتاب و ضمیمه آن شامل فتاوی‌ها، منابع عظام برای هر فصل، در دو جلد، با عناوین «احکام تجارت از دیدگاه اسلام» و «احکام سهولت کسب‌وکار مبتنی بر احکام تجارت از دیدگاه اسلام» به یاری همکاران فرزانه و فرهیخته در حوزه‌های علمی و دانشگاه شهید بهشتی، با بیانی ساده برای گروه‌های آموزشی حقوق، بازرگانی، بانکداری، اقتصاد، حسابداری در دانشگاه‌ها و تجار و کسبه، از سطوح عمده فروش تا خرده‌فروشی با هدف تدریس به صورت کمک درسی و یا دو واحد درسی در دانش‌ده‌های حقوق، بازرگانی و اقتصاد و همچنین گردانندگان و یا عواملان یاد شده در بخش خصوص تدوین شده و ادامه آن برای تدریس در سطوح تخصصی بالاتر در دست تدوین است.

هرگونه راهنمایی همکاران محترم دانشگاهی، حوزوی و بازرگانان محترم در کمال محتوا و نحوه ارائه مطالب کتاب برای استفاده در چاپ‌های بعدی مؤثر و معتتم و مرزبند خداوند متعال و مشوق نگارندگان در انجام این وظیفه مهم خواهد بود. عواید نشر این کتاب، صرف هزینه‌های تغییر محتوای دروس در آموزش و پرورش و مراکز آموزش عالی خواهد شد؛ ان شاء الله...

و من... التوفیق

محمد تقی کاشانی نیا

عضو هیئت علمی دانشگاه شهید بهشتی

و مسئول مؤسسه فرهنگی نهج القرآن

پیش‌گفتار

در روایات ائمه معصومین - علیهم‌السلام - فعالیت اقتصادی به‌ویژه کسب و کار و تجارت بسیار توصیه و بر آن تأکید شده است؛ چنان‌که امام صادق - علیه‌السلام - در حدیثی از امیرالمؤمنین - علیه‌السلام - چنین نقل می‌کنند که فرمود:

«أَتَجَرُّوا بَارَكَ اللَّهُ لَكُمْ فَإِنِّي قَدْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ص يَقُولُ الرَّزْقُ عَشْرَةٌ أَجْزَاءً تِسْعَةٌ أَجْزَاءٌ فِي التِّجَارَةِ وَوَاحِدَةٌ فِي غَيْرِهَا» (کافی، ج ۵: ۳۱۹)

به تجارت بپرداز تا برکات الهی شامل حال شما گردد؛ پس همانا از رسول خدا (ص) شنیدم که می‌فرمود روزی ده جزء دارد که نه جزء آن در تجارت و یکی از اجزاء در غیر آن است.

و یا در روایت دیگری از امام صادق علیه‌السلام نقل شده است:

«عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: التِّجَارَةُ تَزِيدُ فِي الْعَقْلِ» (کافی، ج ۵: ۱۴۸)

«عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: تَرَكَ التِّجَارَةَ يَنْقُصُ الْعَقْلُ» (کافی، ج ۵: ۱۴۸)

تجارت و کسب و کار عقل را بیفزاید و ترک آن موجب کاهش عقل و خرد آدمی می‌گردد. با این حال، برخی روایات کسب و کار و تجارت را زمانی می‌ستایند که در چارچوب شرع و بر مبنای حلال انجام گیرد؛ چنان‌که از امام کاظم - علیه‌السلام - نقل است که فرمود:

«مَنْ طَلَبَ هَذَا الرَّزْقَ مِنْ بَيْتِهِ لِيَعُودَ بِهِ عَلَى نَفْسِهِ وَ عِيَالِهِ كَانَ كَالْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ» (کافی، ج ۵: ۹۳)

این روایت و مشابه آن اجر کسب و کاری را که از حلال باشد، در حد منزلت مجاهد در راه خدا بالا برده است و پیه تشویق و ترغیبی از این بالاتر و بهتر که در عین فعالیت اقتصادی، ثواب و مزد جهاد در راه خدا نیز نصیب گردد. البته چنانچه شخصی بر سبیل حلال کسب و کار بکند و روزی خویش را تجوید و راه حرام پیماید، به همان اندازه از روزی مقدرش کسر می‌گردد.

«عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ خَلَقَ الْخَلْقَ وَ خَلَقَ مَعَهُمْ أَرْزَاقَهُمْ حَلَالًا طَيِّبًا فَمَنْ تَنَاوَلَ شَيْئًا مِنْهَا حَرَامًا قُصَّ بِهِ مِنْ ذَلِكَ الْحَلَالِ» (کافی، ج ۵: ۸۱)

پیش‌نیاز و شرط لازم برای حلال و شرعی بودن کسب و کار و تجارت نیز آگاهی از احکام فعالیت اقتصادی است. چنان‌که امیرالمؤمنین - علیه‌السلام - روزها در بازار کوفه آن را به بازاریان گوشزد می‌فرمود:

«يَا مَعْشَرَ التِّجَارِ، الْفِقْهَ ثُمَّ الْمُنْتَجِرَ، الْفِقْهَ ثُمَّ الْمُنْتَجِرَ، الْفِقْهَ ثُمَّ الْمُنْتَجِرَ» (کافی، ج ۵: ۱۵۰)

بنابراین، اهل بازار که به امر کسب و تجارت اشتغال دارند باید با احکام و آداب

تجارت و کسب آشنایی بیشتر و دقیق‌تری پیدا کنند تا از اجر و ثواب عمل در چارچوب شرع بهره‌مند گردند و در حرام نیفتند و اموالشان از حرام سالم بماند.

در رساله‌های مراجع تقلید نیز بر این مهم تأکید شده که هرکس می‌خواهد به تجارت و سایر انواع کسب و کار دست بزند نیز واجب است که احکام و مسائل متعلق به آن کار را فرا بگیرد و اگر شخصی در حلال یا حرام بودن معامله‌ای شک کند، باید از آن بپرهیزد و قبل از انجام دادن معامله، حکم فقهی آن را فرا بگیرد.

تاکنون کتاب‌های بسیاری در حوزه فقه اقتصادی اسلام تألیف شده ولی به دلیل ثقیل بودن زبان آن‌ها، ارائه مباحث تنها برای پژوهشگران حوزه مطالعات دینی مفید بوده است و عموم مردم مطالعه آن‌ها بی‌بهره مانده‌اند. چنان‌که بازاریان و کسبه برای فهم احکام کسب و کارها در حوزوی شرکت می‌جستند که بر مبنای کتاب گران‌سنگ «مکاسب بحرمة» اثر مرحوم شیخ انصاری ارائه می‌شد؛ در حالی که در این زمان امکان بهره‌مندی از چنین دروسی برای نسل جدید کسبه به دلیل اشتغالات فراوان و نبود امکان یادگیری مادام‌العمر ماتی چون زبان عربی میسر نیست.

خلاً وجود منبعی به زبان ساده و روان و نیز بهره‌مند از جذابیت‌های کتاب‌های عمومی معاصر، مؤلفان را بر آن داشت که مجموعه حاضر را با چنین رویکردی و براساس گنجینه عظیم فقه شیعه و براساس کتاب «تحریر الوسیله» امام خمینی (ره) تدارک بینند. در این مجموعه، تلاش شده است که اصطلاحات مختلف فقهی به خوبی توضیح داده شوند و مطالب به صورت بسیار ساده و قابل فهم و همراه با مثال‌های متعدد بیان گردند. همچنین، به تناسب مطالب آیات قرآن کریم و روایات معصومین - علیهم‌السلام - نیز استفاده شده است تا کلام نورانی خداوند کریم و پیشوایان معصوم علیهم‌السلام راهنمای قلوب مؤمنان باشد. کی‌دیگر از ویژگی‌های این کتاب، استفاده از داستان‌های کوتاه، حکایت‌هایی از ائمه معصومین - علیهم‌السلام - و علمای دینی، اشعار زیبای پارسی، مطالب تاریخی و... مرتبط با بحث است که بر جذابیت مطالب این کتاب می‌افزاید و مانع خستگی خواننده آن می‌شود. مطالعه این اثر به همه افراد جامعه، به ویژه صاحبان مشاغل مختلف توصیه می‌گردد.

در پایان، از همه کسانی برای تولید این کتاب تلاش کرده‌اند، به ویژه جناب آقای دکتر کاشانی مسئول مؤسسه نهج القرآن و جناب آقای کاظم طلایی، مدیر محترم نشر طلایی، تشکر و قدردانی می‌کنیم.